

(13), אביא לך ראייה אחרת מתוך הפסוק עצמו שלא כדבריך, שהרי כך הוא הכתוב **אומר** [שם, פסוק יא]: **"והקריב אחרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו"**. ובעל כרחך עדיין לא נשחט הפר שהרי רק אחר כך נאמר בפסוק **"ושחט את פר החטאת אשר לו"**.

והיונן בה: **מאי** מה כוונת הברייתא, שאמרה — **ואם עדיין נפשך** [רצונך] **לומר** שכפרה האמורה בפר היא כפרת דמים? הרי כבר למדנו בתחילת הברייתא גזרה שוה משעיר המשתלח, שכפרה שנאמרה בו היא כפרה בדברים!

ומתריצין: כך כוונת הברייתא: **וכי תימא** ואם תאמר, הרי גם בענין שעיר החטאת הפנימית (14) נאמר לשון כפרה **"וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל"** ויקרא טז, טז.

ואם כן, נילף נלמד משעיר החטאת הנעשה בפנים שכפרתו בדמים ולא בוידוי, שהרי נאמר בפסוק **"והזה אותו על הכפרת ולפני הכפרת, וכפר על הקדש"**. ומשמע שההזאה עצמה היא הכפרה (15).

והגמרא מביאה את המשך הברייתא דלעיל: א-17

הברייתא שואלת: **ומנין** שוידוי הפר היה בלשון **"אנא"**?

עונה הברייתא: גם דבר זה נלמד בגזירה שוה: שנאמר **כאן** בוידוי הפר, לשון **כפרה** **"וכפר בעדו"** ונאמר לחלן בתפילת משה **בחורב** [בהר סיני], לשון **כפרה** [שמות לב ל].

מה לחלן בחורב משה התוודה בלשון **אנא** **"אנא חטא העם הזה"**. שם פסוק לא (1). **אף כאן**, וידוי הפר הוא בלשון **אנא**! (2).

רבי יהודה [לקמן מ ב] שסובר שכפרה שבשעיר המשתלח, היא כפרת דמים [בדמים של השעיר השני שניתנים על המזבח]. ועיין גבורת ארי במילואים.

13. כלומר, שיש לך דחיה לגזירה שוה דלעיל. רש"י. והגמרא להלן תבאר איך אפשר לדחות את הגזרה השוה הנ"ל.

14. השעיר שעלה עליו הגורל לה', ועשאוהו חטאת, והיזו מדמו בפנים [ולכן נקרא שעיר הנעשה בפנים].

15. כן פירש רש"י. ועוד כתב רש"י שבשעיר הפנימי אין וידוי. ובעל כרחך כפרה האמורה בו היא כפרת דמים.

וקשה: מנין הא גופא שאין מתוודים על השעיר הפנימי?

ואמנם דעת האברבנאל [ויקרא טז ה ד"ה ואמנם שעיר עזאזל] שהיה מתודה גם על השעיר הפנימי, שהרי בכל חטאת היה וידוי כמבואר במסכת זבחים.

והחזקוני בפרשת אחרי כתב ששעיר זה לא התוודו עליו, שהואיל והוא לגבוה, שעלה עליו הגורל לה', גנאי הוא להתוודות עליו.

1. ואמר שם לשון כפרה [בפסוק ל]: **"אתם חטאתם חטאה גדולה אולי אכפרה בעד חטאתכם"**. ונאמר אחר כך [בפסוק לא]: **"וישב משה אל העם ויאמר אנא חטא העם הזה"**. מכאן שמשא כיפר בלשון **"אנא"**. ר"ח. רש"י.

2. תוספות ישנים העירו שבמשנה למדנו שהכהן הגדול הזכיר פעמיים **"אנא"**. ואילו כאן הברייתא מביאה מקור ל**"אנא"** אחד בלבד! ותירצו: אנא השני הוא דרך תפילה. ומוזכר

רבנו בחורב — מעגלה ערופה לא ילפינו, לא למדנו בגזרה שוה מעגלה ערופה שיאמר משה וידוי בשם.

שהרי מאי דהוה הוה מה שהיה כבר היה, ואי אפשר לשנותו! (4).

אלא אבל כך יש להקשות: עגלה ערופה תיליף תלמדה מוידוי שבחורב שנאמר בלשון "אנא"!

וכי תימא ואם תאמר הכי נמי אכן כך הדין, [שתפילה שבעגלה ערופה נאמרת בלשון "אנא"!

והתנן והרי שנינו במשנה שלא כדבריך: הכהנים אומרים לאחר עריפת העגלה: "כפר לעמך ישראל" [דברים כא] ואילו בלשון אנא לא קא אמר התנא, מכאן שאין אומרים אנא בעגלה ערופה, וקשה מדוע לא נלמדה בגזרה שוה מחורב?

ומסקינן: קשיא. אכן, קושיא זו קשה.

עוד שואלת הברייתא: ומנין שהוידוי היה בהזכרת השם?

עונה הברייתא: גם דבר זה נלמד בגזרה שוה: שנאמר כאן בוידוי הפר, לשון כפרה. ונאמרה בעגלה ערופה לשון כפרה [דברים כא] (3).

מה למדנו להלן בעגלה ערופה? שהתפללו עליה בהזכרת השם [שנאמר: "כפר לעמך אשר פדית ה'"] אף כאן, וידוי הפר היה בהזכרת השם!

אמר אבוי קושיא על דברי הברייתא:

למדנו בברייתא שלומדים בגזירה שוה את המקומות שנאמר בהם לשון כפרה, ולפיכך וידוי של יום הכיפורים נאמר בלשון "אנא". ונאמר בשם ה'. ולפי זה קשה מדוע לא נלמד חורב ועגלה ערופה בגזרה שוה, [שהרי בשניהם נאמר לשון כפרה] כדלהלן:

בשלמא מובן היטב זה שוידוי שאמר משה

שפכו את הדם הזה ועיינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל" [דברים כא א ט] ויתר פרטי דיניה מבוארים בתורה [שם].

4. רש"י פירש: "מאי דהוה הוה" — כבר עבר ואי אפשר לחזור. ותוספות ישנים כתבו: "מאי דהוה הוה" — כלומר, משה אמר תפלתו כמו שחפץ.

וכוונתם: שמא תקשה, מדוע משה עצמו לא אמר את תפלתו בשם? תשובתך: משה לא היה חייב להתפלל כלל, אלא רצה בכך, וממילא התפלל איך שרצה. ואין ללמוד בגזרה שוה אלא לענין דינים שנצטוינו בהם.

[ולשון הגמרא מאי דהוה הוה, יש לפרש שאין נפקא מינה להלכה בימינו לקבוע דין על

בכמה מקומות בלשון תפילה [אנא ה' הושיעה נא". אנא שא נא פשע עבדך]]. ורק ל"אנא" הראשון צריך לימוד מיוחד מן הפסוק, עיין שם עוד.

והמהרש"א כתב ש"אנא" פירשו "בבעו" — בבקשה, ובאבן עזרא [שמות לב לא] כתב ש"אנא" הוא לשון פיוס או דרך הודאה [ומובא שם עוד פירוש בשם הנגיד].

ודברי התוספות ישנים מתיישבים לפי האבן עזרא. ש"אנא" הראשון הוא דרך הודאה, והשני לשון פיוס ותפילה.

3. אם נמצא הרוג ולא נודע מי הכהו, מביאים זקני העיר הקרובה אל החלל [ההרוג] עגלה ועורפים אותה בנחל איתן. ואומרים: "ידנו לא

שנינו במשנה: שהיה הכהן הגדול מזכיר את השם בוידויו, והן עונין אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

הגמרא מביאה מקור לדברי משנתנו שהעומדים בעזרה עונים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

תניא שנו בכרייתא: **רבי אומר**: נאמר [בדברים לב] **"כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו"**.

כך אמר להם משה לישראל: "כי שם ה' אקרא" היינו, בשעה שאני מזכיר את שמו של הקדוש ברוך הוא, אתם — "הבו גודל לאלהינו". כלומר תברכו את אלהינו (5).

חנניא בן אחי רבי יהושע אומר: נאמר [במשלי י] **"זכר צדיק לברכה"**. כך אמר להם הנביא לישראל: בשעה שאני מזכיר את שמו של ה' שהוא צדיק עולמים אתם תנו לו ברכה.

מתניתין:

במשנה הקודמת למדנו את סדר שחיטת פר החטאת והוידוי הראשון שנאמר עליו. משנתנו ממשיכה לסדר סדר העבודה הבאה אחריהם דהיינו, הכנת ההגלה של שני השעירים כדלהלן:

פי תפלת משה. ולכן אין צריך לכתוב בלשון "השם".

אבל בשיח יצחק הקשה כנ"ל, כיון שלומדים יום הכיפורים מעגלה ערופה, למה משה לא הזכיר בתפלתו שם השם? ותירץ שמשה היה מדבר עם ה' פנים אל פנים כדרך איש המדבר אל רעהו, שאינו מזכיר את שמו בשעה שמבקש ממנו דבר. וכתב שכנראה לזה התכוונו תוספות ישנים.

5. רש"י בברכות כא א ד"ה כי למד מכאן שעונים אמן אחר המברך. [ועיין מכילתא בא פרק טז, הובאה בשיח יצחק כאן].

ובמסכת תענית טז ב הגמרא לומדת מפסוקים שאין עונים אמן במקדש. שעזא אמר לישראל בבית המקדש "ויברכו שם כבודך" [נחמיה ט]. והיינו "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" [רש"י שם]. ועיין תוספות ישנים כאן מדוע הגמרא לא מביאה כאן פסוק זה.

ובחרדים [מ"ע מד"ס פ"ד טזיין] הביא בשם מדרש שלמדו מהפסוק ["כי שם ה' אקרא הבו

גודל לאלהינו"] שצריך לומר ברוך הוא וברוך שמו אחר הזכרת השם. [והרא"ש למד זאת מפסוק "זכר צדיק לברכה" המובא בגמרא להלן. ודבריו מובאים בטור או"ח קכד].

והפרי חדש [מובא בשיח יצחק כאן] למד מדברי הגמרא כאן שצריך לומר ברוך הוא וברוך שמו גם בהזכרת השם בלא ברכה. שהרי כאן הכהן הגדול הזכיר את השם בלא ברכה. וענו אחריו ["ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"]. וכמו כן ראוי לומר גם לענין "ברוך הוא וברוך שמו" [שהרי שנים הדברים נלמדו מפסוק אחד — "כי שם ה' אקרא" וגו'].

אך שיח יצחק דחה את דבריו, ששונה הכהן הגדול, שהזכיר את השם המפורש. [עיין שם].

ובטור ושלחן ערוך סימן קכד פסקו שאחר הזכרת השם בברכה עונים ברוך הוא וברוך שמו [ובאר היטב קכח כח הביא להלכה את דעת הפרי חדש]. ומכל מקום אין זה אלא מנהג. ולכן במקום שאסור להפסיק בדיבור כגון פסוקי דזמרה אין לאמרו [אחרונים]. משנה ברורה שם ס"ק כא].

וראש בית אב [ראש המשפחה] שהיה התור שלהם לעבוד היום במקדש [תפארת ישראל] היה עומד משמאלו⁽⁸⁾.

ושם באותו מקום שנעמד הכהן הגדול, היו שני שעירים שהביאו הציבור, כמו שנאמר

בא לו הכהן הגדול למזרח העזרה סמוך לפתח העזרה⁽⁶⁾ לצפון המזבח. כלומר, פנה קצת צפונה, בכדי שיעמוד מול השטח שמצפון למזבח⁽⁷⁾.

הסגן סגן הכהן הגדול היה עומד מימינו,

שנעשו בשעיר צריכים להעשות בצפון, הקשו תוספות ישנים [לז ב ד"ה והאמרת] ותוספות הרא"ש, שהרי לדעת רבי אלעזר ברכי שמעון ממזרח למזבח אינו קרוי "צפון" לענין שחיטת קדשים. כמבואר לעיל לו א [והגמרא שם העמידה את משנתנו כדבריו].

ונאמרו שלושה תירוצים לדבר:

[א] באמת משנתנו שלא כרבי אלעזר ברכי שמעון [ומבואר בגמרא ועיין בתוספות רא"ש ותוספות ישנים].

[ב] ההגלה אינה צריכה להיות בצפון אלא מדרבנן. והתירו לעשותה סמוך לפתח העזרה אף על פי שאינו צפון גמור [משום שגנאי להכניס את השעיר המשתלח פנימה ואחר כך להוציאו, כמבואר לעיל בהערה הקודמת בשם תוספות ישנים] תוספות ישנים.

[ג] ההגלה אינה צריכה להיות בצפון כלל. ושלא כדברי רש"י. ומה ששינוי במשנה שבא לו לצפון המזבח, זהו משום שההגלה צריכה להיות מול פתח ההיכל. שנאמר "לפני ה'" והיינו כנגד הפתח. תוספות ישנים [ולפי פירוש זה ביאר בשיח יצחק גם את דעת הרמבם" עיין שם].

8. הסגן וראש בית אב הלכו איתו למזרח העזרה ששם היו העם, וראוי שילכו איתו שני אנשים לפנות את המקום לפניו [תפארת ישראל]. עיין שם פירושים נוספים]. והטעם שהסגן בימין וראש בית אב בשמאל ולא להיפך, מתבאר על פי מה שמובא בגמרא, שכשהרב הולך בדרך, ילך התלמיד הגדול בימינו והקטן בשמאלו.

6. במשנה הקודמת מסופר, שהכהן הגדול עמד בין האולם והמזבח והתוודה על פרו. ובמשנתנו למדנו, שהכהן הגדול חזר לאחוריו לצד מזרח, סמוך לפתח העזרה, ששם עמדו שני השעירים — שעיר אחד לחטאת הפנימית, ושעיר שני לעזאזל.

ופירש רש"י שהיו צריכים להכניס את השעירים לעזרה. מפני שנאמר [ויקרא טז]: "והעמיד אותם לפני ה'". ו"לפני ה'" היינו העזרה. אך לא הכניסום פנימה. אלא עמדו סמוך לפתח. וסמוך לשחיטת שעיר החטאת, היו מקריבים אותו בין האולם למזבח.

ופירש בתפארת ישראל, שמפני שהיה זמן רב בין ההגלה לבין שחיטת שעיר החטאת והודיו, חששו שיטילו גללים, ולפיכך העמידום סמוך לפתח.

אך תוספות ישנים ביארו שהעמידום במזרח מפני "שגנאי הוא להחזיר", וכוונתם, שאם היה מעמיד את השעירים להגלה בין האולם והמזבח, היה צריך להחזיר אחר כך את השעיר לשער המזרח להוציאו משם. ויש גנאי בדבר.

7. כתב רש"י: אף על פי שלא שחט את השעיר שם, מכל מקום כל המעשים שנעשו בשעיר החטאת צריכים להעשות בצפון.

עוד כתב רש"י: שהמשנה משמיעה לנו שאין שום חלק ממזרח המזבח שהיה בצפון העזרה [כלומר: המזבח עמד כולו בדרום העזרה]. ולכן היה הכהן הגדול צריך לפנות צפונה מן המזבח. ודברי רש"י הללו, יתבארו בגמרא. ובענין מה שפירש רש"י שכל המעשים

[ויקרא טז] בסדר עבודות היום: "ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת..." "והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד".

וקלפי [כלי עץ חלול⁽⁹⁾] היתה שם, ובה היו שני גורלות כמו שנאמר [שם]: "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד [היה כתוב עליו] לה', וגורל אחד [כתוב עליו] לעזאזל".

בתחילה של אשכרוע היו — הגורלות היו עשויים מעץ אשכרוע, [הוא עץ ברוש. רש"י] ועשאן יהושע בן גמלא כאשר נתמנה לכהן גדול של זהב. והיו חכמים מזכירים אותו לזבח על מעשהו.

ואגב שלמדנו שחכמים הזכירו את יהושע בן גמלא לשבח, מביאה המשנה עוד אנשים שתורמו לבית המקדש והזכירו אותם לשבח.

בן קטין הכהן הגדול עשה י"ב דד שנים עשר ברזים לכיור, שמתחילה לא היה לו לכיור אלא שנים [שני ברזים]

ואף הוא [בן קטין] עשה מוכני גלגל שבעזרתו היו מורידים את הכיור בכל לילה לבור, כדי שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה שמים שעמדו בכיור [שהוא כלי שרת] בלילה, נפסלים בעלות השחר בלינה. וכדי שלא יפסלו מימיו בלינה, היו מורידים את הכיור בלילה לבור ומימיו התחברו למים המכונסים בקרקע, ולא נפסלו בלינה⁽¹⁰⁾.

מונבו המלך היה עושה כל ידות הכלים של יום הכיפורים, של זהב.

הילני, אמו של מונבו, עשתה נברשת של זהב על פתח של החיכל, ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה. כדי שבשעת הצורך יוכל הכהן להעתיק ממנה את פרשת סוטה, ולא יצטרך להביא למקדש ספר תורה⁽¹¹⁾.

נקנור נעשו ניפיים לדלתותיו לדלתות שתרם לעזרה.

והיו מזכירין אותן את כל אלו שהוזכרו במשנתנו לשבח על מעשיהם [מאירי].

9. פירוש המשניות להרמב"ם. רע"ב.

10. כך פירש רש"י, והראב"ד [בהלכות בית הבחירה ג יח] והרמב"ם בהלכות ביאת מקדש [ה יד].

אבל ר"ח פירש ששיקעו את הכיור בתוך ים של שלמה [עייין רמב"ם ביאת מקדש ה טו שהמים שבים של שלמה אינם נפסלים בלינה, משום שמי מעין היו עוברים בתוכו מעין עיטם]. ותוספות הרא"ש הביא ראיות לדחות את דבריו, וכתב שלא מצאנו שהיה ים של שלמה בבית שני [ותוספות ישנים הסתפקו בדבר. ועייין תוספות יום טוב ורש"ש].

הרמב"ם עצמו בהלכות בית הבחירה [ג יח] ובפירוש המשניות מפרש את משנתנו באופן אחר [שהמוכני כלי חול הוא, והיה סביב הכיור. והמים שבתוכו אינם נפסלים בלינה וממנו היו ממלאים מים לכיור במידת הצורך]. ועייין ראב"ד וכסף משנה שם.

11. אשה שנחשדה על ידי בעלה שזנתה, והכהן היה כותב על קלף את פרשת הסוטה, והיא השבועה שהשביע הכהן את האשה [כמבואר בכמדרב ה פסוקים יט"כב] ומוחק אותה במים [מי המרים]. וכל דיניה מפורטים בכמדרב ה [מפסוק יא והלאה].

גמרא:

לעמוד מול המזבח, בחצי הצפוני של העזרה! (14)

מני מי הוא התנא הסובר שהמזבח עמד בחצי העזרה הדרומי?

רבי אליעזר בן יעקב היא.

דתניא שנו כברייא: נאמר [ויקרא א] בענין שחיטת קדשי הקדשים: "צפונה לפני ה'". הכתוב יכל לומר "צפון לפני ה'". ולמה אמר "צפונה"? ללמדך, שיהא הצפון כולו פנוי. ולכן העמידו את המזבח בדרום העזרה, (15) דברי רבי אליעזר בן יעקב.

שנינו בתחלת המשנה: בא לו [הכהן הגדול] למזרח העזרה לצפון המזבח. כלומר, שצריך לפנות צפונה עד שיעמוד מצפון למזבח. שהגרלת השעירים נעשתה בצפון העזרה. (12)

ומדייקינן: מדקאמר התנא לצפון המזבח, מכלל המזבח כולו לאו בצפון קאי, אלא המזבח עמד בחצי העזרה הדרומי (13).

שהרי, אם תאמר שהמזבח עמד באמצע העזרה ממש, אם כן, לא היה הכהן הגדול צריך להתרחק עד מצפון למזבח, אלא יכל

15. לשון רש"י: "צפונה, לשון אויר משמע. הך ה' — ייתי אל צפון, שהוא האויר הפנוי" [על פי הגהת הב"ח].

ונראה לבאר, שמשמעות המלה "צפונה" [בתוספת ה"א בסוף המלה] היינו: אל הצפון. וכבר התבאר לעיל שפירוש המילה "צפונה" היינו צפון העזרה ולא צפון המזבח [הערה 14]. ולפי זה כך אמר הפסוק: "ושחט אותו על ירך המזבח [ויתרחק] אל הצפון". משמע שצריך להתרחק מן המזבח אל הצפון. ואם חציו של המזבח היה עומד בצפון, הרי היה הכהן יכול לשחוט את הקרבן גם ממערב למזבח בחציו הצפוני [ולרבי לעיל לו א גם במזרח]. ולא היה צריך להתרחק.

אבל הריטב"א כתב ש"צפון" משמע אויר פנוי. עיין שם. ואולי הלשון מגומגם והכוונה כמו שביארנו [שמהמלה "צפונה" למדנו שמתרחק אל הצפון, וממילא בעל כרחך הצפון הוא אויר פנוי מן המזבח]. [הגירסא שלפנינו ברש"י שלומדים מה' יתירה. ועיין שיח יצחק. ועיין ריטב"א].

12. כך פירש רש"י במשנה. ויש חולקים על זה. עיין לעיל הערה 7.

13. ראה ציור המזבח בסוף הספר.

14. כך פירש רש"י. ומדבריו עולה, שלשיטת הסוברים שהמזבח היה גם בצפון העזרה, העמידו את השעירים מול המזבח. [בחצי הצפוני של העזרה].

ואף על פי שבתורה נאמר "על ירך המזבח צפונה" [ויקרא א] אין כוונת הפסוק בצפוניו של המזבח, אלא בצפון העזרה בצידי המזבח. תוספות ישנים.

[אבל תוספות ישנים [לז ב ד"ה והאמרת] כתבו בפירושו האחרון שההגרלה צריכה להיות מול פתח ההיכל ולא יהיה דבר מפסיק ביניהם שנאמר "לפני ה'". וכנ"ל הערה 7. והם מבארים את שאלת הגמרא באופן אחר].

הריטב"א מבאר בדעת רש"י שאם חצי המזבח היה בצפון היה עדיף להעמיד את השעירים שם מפני שמצפון למזבח השטח לא היה פנוי, שהיו שם עמודים קטנים [ננסים] וטבעות לצורך שחיטת הקרבנות.

ומקשינן: **זחא** והרי **רישא** [במשנה לעיל לה
ב] **כרבי אלעזר ברבי שמעון היא**.

ושנינו ברישא, פר הכהן הגדול היה עומד
בין האולם ולמזבח. והרי ביארנו [שם]
שהפר היה עומד בצפון העזרה. ומוכח מזה,
שמקצת השטח שבין האולם ולמזבח היה
בצפון העזרה וכרבי אלעזר ברבי שמעון.

וזה שלא כדברי רבי אלעזר בן יעקב, הסובר
שהמזבח עמד בדרום העזרה!

ומתריצין: משנתנו **כולה**, **כרבי אלעזר בן
יעקב היא**.

ותני ותשנה בדברי המשנה ברישא: "ופרו
היה עומד **כבין**"⁽¹⁶⁾ **האולם ולמזבח**. כלומר
סמוך לשטח שבין האולם ולמזבח [מצפון
לשטח זה]⁽¹⁷⁾.

שנינו במשנה: **הסגן עמד בימינו של הכהן
הגדול, וראש בית אב בשמאלו**.

הגמרא מביאה מימרא של רב יהודה, ודנה
בדבריו וכדברי משנתינו.

אמר רב יהודה: תלמיד **המהלך לימין רבו
הרי זה בור** אינו בקי בדרך ארץ [שראוי
שתלמיד ילך משמאל לרבו, כדי שימינו
תהיה פנויה לשמש את רבו. מאיר].

ומקשינן: **תנן** שנינו במשנתנו: **הסגן היה
בימינו של הכהן הגדול, וראש בית אב היה
בשמאלו**. והרי ראוי לכבד את הכהן הגדול
כשם שמכבדים את הרב. ואם כן, איך הסגן
עמד מימין לכהן הגדול?

ועוד תניא שנו בברייתא:

אלעזר ברבי שמעון "צפון" לענין שחיטת
קדשים אינו שייך ממזרח למזבח?! עיין לעיל
הערה 7 [ועיין בתוספות הרא"ש בביאור התירוף
הראשון].

ג. למסקנת הגמרא כאן, צריך לחזור ולבאר
את דברי המשנה לעיל לו א.

והעולה מסוגייתנו: הפר לא עמד ממערב
למזבח, שהרי המזבח היה בדרום העזרה. אלא
הפר עמד בצפון העזרה מול השטח שבין האולם
והמזרח.

ומשנתנו שלא כדברי רבי יוסי ברבי יהודה,
הסובר שאין שוחטים את הקדשים אלא בצד
המזבח ממש, אלא כדעת רבי אלעזר ברבי
שמעון שאף ממערב לשטח זה קרוי "ירך
המזבח צפונה". [או כדעת רבי שאפילו ממזרח
לשטח זה קרוי "ירך המזבח צפונה". וכל שכן
למערבין].

ועיין לעיל לו א הערה 10, לפי מסקנת

16. הרש"ש הגיה "כבין". וכן כתוב בתוספות
יום טוב. וריטב"א. ועוד.

17. א. לכאורה הגמרא כאן סותרת את דברי
הגמרא לעיל לו א שהעמידה את המשנה כרבי
אלעזר ברבי שמעון. והריטב"א התקשה בדבר.

ויש לומר: שמאחר שהגמרא כאן מפרשת את
המשנה לעיל, שאין הכוונה בין האולם והמזבח
ממש אלא כבין האולם ולמזבח.

ולפי זה יש לבאר כך גם את דברי רבי אלעזר
ברבי שמעון. ומה שאמר "בין האולם ולמזבח"
לאו דוקא, והכוונה כבין האולם ולמזבח. כך
פירש בשיח יצחק את כוונת הריטב"א [עיין שם
שהאריך עוד בזה].

ב. הראשונים הקשו: מדוע הגמרא לא
הוכיחה שמשנתנו אינה כשיטת רבי אלעזר ברבי
שמעון מתחילת המשנה שכתוב שהגרלת
השעירים היתה במזרח העזרה. ואילו לדעת רבי

ומקשינן על פירוש זה: **והתניא** והרי שנו כברייתא: **המהלך כנגד רבו** לצידו — הרי זה בור⁽¹⁹⁾, **אחורי רבו** — הרי זה מגספי הרוח! ⁽²⁰⁾.

ומפרשינן: מה שאמר רב שמואל בר פפא — "כדי שיתכסה בו רבו" אין הכוונה שהלכו מאחורי רבם ממש. אלא **דמצדד אצדודי**. שצידדו [הפנו] עצמם מעט לאחור, וכיסו מקצת בצד רבם [באלכסון].

שנינו במשנה: **וקלפי היתה שם ובה שני גורלות**. של אשכרוע היו ועשאן בן גמלא של זהב.

הגמרא מביאה מקור לדברי משנתנו מבריייתא.

תנו רבנן: נאמר [ויקרא טז] **"ונתן אהרן על שני השעירים גורלות"**. גורלות הללו יכולים להיות "של כל דבר מכל חומר שהוא"⁽²¹⁾.

שלשה שהיו **מהלכין בדרך** כך ראוי להם ללכת: **הרב באמצע**, התלמיד הגדול **בימינו**. והתלמיד הקטן **משמאלו**, ולא ילכו בשורה זה אחרי זה.

וכן מצינו בשלשה מלאכי השרת שכאו אצל אברהם לבקרו, שנאמר בהם [בראשית יח] "והנה שלשה אנשים נצבים עליו" ומשמע ששלשת המלאכים נצבו עליו [מולו], ולא עמדו זה מאחורי זה. אלא, **מיכאל עמד באמצע, גבריאל בימינו, ורפאל בשמאלו**⁽¹⁸⁾.

וזה שלא כדברי רב יהודה שאמר — תלמיד המהלך לימין רבו הרי זה בור!

תרגומא פירש רב שמואל בר פפא קמיה [בפניו] דרב אדא: מה ששנינו במשנתנו ובבריייתא "מימינו", אין הכוונה שילך לידו בצד ימין, אלא מאחוריו **כדי שיתכסה בו רבו** שאם ילך אדם מאחורי רבו, לא יראה את הרב [שיכסוהו שני תלמידיו מאחור, אחד מימינו ואחד משמאלו].

19. בור הוא אדם שאינו בקי בדרך ארץ. רש"י.

20. המהלך בצדי רבו נראה כמשוה את עצמו לרבו. המהלך מאחורי רבו נראה כמרחיק את עצמו שלא לשמש את רבו. מאירי [אך גרס להיפך מגירסתנו: "המהלך לצדי רבו — הרי זה גס רוח. אחורי רבו — הרי זה בור". עיין שם עוד].

21. זה אינו נלמד מן הפסוק הזה אלא אלו דברי התנא. ולהלן הגמרא לומדת זאת מפסוק אחר. תוספות ישנים לח, א ד"ה גורלות.

הסוגיא כאן, מדוע העמידו את הפר כשראשו בדרום וזנבו בצפון.

18. הקשו הראשונים: במסכת ברכות מז א מבואר שאין מכבדים בדרכים. ואילו כאן למדנו שהתלמידים מכבדים את רבם בהליכתם בדרך! ותירצו: א. כשנפגשו בדרך — אין מכבדים. אבל כשיצאו יחד מבתיים לדרך אחת — מכבדים. [תוספות ישנים, תוספות רא"ש. והביאם ריטב"א].

ב. בעיר — מכבדים. בדרך שחוץ לעיר — אין מכבדים [פירוש שני בריטב"א]. והרמ"א פסק כתירוץ א [יורה דעה רמב יז].

יכול — אולי נאמר **שיתן שנים** [שני גורלות] על שער זה, **ושנים** [שני גורלות אחרים] על שער זה. ונפרש את הפסוק — "ונתן אהרן על [כל אחד מ]שני השעירים [שני] גורלות"⁽²²⁾.

תלמוד לומר בהמשך הפסוק: "גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל". מכאן שאין כתיב "לשם" אלא על גורל אחד, ואין כתיב לעזאזל אלא על גורל אחד.

ומכאן למדנו שלא היו אלא שני גורלות בלבד.

ועדיין הייתי יכול לומר, שיתן את הגורלות של שם ושל עזאזל על שער זה. ושל שם ושל עזאזל גם על שער זה. לקיים את מה שנאמר "ונתן על [כל אחד מ]שני השעירים [שני] גורלות", ואיזה שירצה יעשה לשם. או לעזאזל [רש"י]⁽²³⁾.

תלמוד לומר: גורל "אחד" לה". הכתוב יכול לומר "גורל לה". ולמה נאמר "אחד"? ללמדך, [מיתור הלשון], אין כאן שער שנתן עליו גורל לה' אלא אחד, ואין כאן שעירו שנתן עליו גורל לעזאזל אלא אחד.

שואלת הברייתא: כיון שלמדנו שהכהן

הגדול נתן גורל אחד על כל שער, אם כן, מה תלמוד לומר לשם מה נאמר "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות"? [הכתוב יכול לומר "ונתן... על שני השעירים גורל"].

עונה הברייתא: ללמדך, שיחיו שני הגורלות שוין — שלא יעשה גורל אחד של זהב ואחד של כסף, או אחד גדול ואחד קטן.

שנינו בתחילת דברי הברייתא: גורלות הללו יכולים להיות של כל דבר.

ומקשינן: פשיטא! מדוע הייתי חושב שצריך לעשות את הגורלות דוקא מחומר מסוים?

ומתרצינן: לא צריכא לא הוצרך התנא להשמיענו דבר זה. אלא ללמדנו כדתניא כדברי הברייתא דלהלן:

שנו בברייתא: לפי שמצינו בציין שהשם כתוב עליו והוא של זהב, יכול שמה אף גורל זה כן, שהרי השם כתוב עליו!

תלמוד לומר "גורל אחד לה", וגורל אחד לעזאזל". והכתוב יכול לומר: "גורל אחד לה". ואחד לעזאזל" — "גורל גורל" ריבה.

[ועיין שיח יצחק שכתב ביאור אחר בדברי הירושלמי. וכן נראה מתוספות הרא"ש. ועיין גם רש"ש לקמן על תוספות סוף ד"ה יכול יתן].

23. הראשונים הקשו על פירוש רש"י: אם כן בטלת תורת גורל!

ופירשו על פי הירושלמי, שהברייתא שאלה, שאחרי שנעשה הגורל יחליף את הגורלות וישים את השם על השעיר שעלה עליו הגורל לעזאזל.

22. כוונת הגמרא שיתן על שער אחד שני גורלות של השם ועל השני שנים של עזאזל. תוספות ותוספות הרא"ש. ותוספות ישנים. וריטב"א. [וחיבר את שני הגורלות של השם זה לזה, וכן את שני הגורלות של עזאזל. מאירין].

אבל מהירושלמי משמע ששאלת הברייתא היתה שיניח שתי גורלות על כל שער: גורל אחד מהם לה' והשני לעזאזל. [תוספות]. ועיין לקמן בשאלה הבאה של הברייתא.

תנא בכרייתא: בשחרית כשהיה הכיור במילואו [מלא במים], היה הכהן מקדש ידיו ורגליו מן הברז העליון, ואילו בערבית, בירידתו כאשר ירדו המים מתחת לגובה הברז העליון, היה מקדש ידיו ורגליו מן הברז התחתון (26).

שנינו במשנה: ואף הוא [בן קטין] עשה מוכני לכיור.

ומפרשין: מאי מהו מוכני?

ומה בא הכתוב לרבות? ריבה גורל של עץ זית, ריבה גורל של עץ אגוז. וריבה גורל של אשכרוע (24).

שנינו במשנה: בן קטין הכהן הגדול עשה שנים עשר דד [ברזים] לכיור.

תנא בכרייתא: למה עשה בן קטין שנים עשר ברזים לכיור? כדי שיהיו שנים עשר אחיו הכהנים העסוקין יום יום בתמיד, מקדשין כולם את ידיהן ורגליהן בבת אחת (25).

וכן להיפך בשעיר של השם.

[ותירון שני שכתבו התוספות כאן תמוה. ופירש הרש"ש שהוא שייך לתוספות הקודם עיין שם].

24. כוונת הברייתא שהפסוק ריבה כל דבר, ואפילו עץ [שהוא חומר פשוט]. וחכמים הזכירו את המינים הללו [זית, אגוז, ואשכרוע] מפני שהם חזקים ויפים ומצוה להשתמש בהם [יותר מבשאר מיני עצים] ריב"א.

סיכום הדרשות מן הפסוק:

הפסוק יכל לומר: "ונתן אהרן על שני השעירים גורל, לה' ולעזאזל". ונאמרו כמה יתורים לדרשא כדלהלן:

(א) נאמר: "ונתן אהרן... גורלות" [לשון רבים] — ללמדך שהיו שני הגורלות שווים.

(ב) מאחר שנאמר "גורלות" הוצרך לומר שוב "גורל", ללמדך שלא יכתוב שני גורלות לשם ושני גורלות לעזאזל [והוצרך לכתוב: "ונתן... גורלות, גורל לה' ולעזאזל"].

(ג) עדיין הייתי יכול לומר שאמנם היו רק שני גורלות. אבל הוא נתן את שניהם על כל אחד, לכך נאמר "גורל אחד", ומילת אחד באה ללמד שנתן על שעיר אחד גורל אחד בלבד [והוצרך לכתוב "ונתן... גורלות, גורל אחד לה', ואחד

לעזאזל"].

(ד) הפסוק הוסיף גורל פעמיים, [גורל אחד לה' ו"גורל" אחד לעזאזל] לרבות שכל המינים כשרים [ואין צריך זהב כמו בציץ].

[עייין מלבי"ם ויקרא טז כג שפירש באופן אחר. ויש קושי בדבריו. ומה שפירש בסוף דבריו ב"דיוק הרביעי" הוא שלא כדברי תוספות ישנים לח, א ד"ה גורלות].

25. שנים עשר כהנים היו עסוקים בעבודות התמיד והיו צריכים קידוש ידים ורגלים לפני עבודתם, אבל השוחט לא היה צריך לקדש. כיון שהשחיטה כשרה בזר. פירוש המשניות להרמב"ם. רע"ב. [ודברי הר"ח כאן צריכים עיון. כפי שהעיר המגיה].

26. שיח יצחק ורש"ש [ועוד] כתבו שברייתא זו מדברת בזמן שלפני בן קטין, כשהיו רק שני ברזים לכיור. [והאחרונים דנו היכן היו הברזים שעשה בן קטין למעלה או למטה עיין שיח יצחק ומלאכת שלמה] והרש"ש מביא שהשיירי קרבן פירש שמדובר אחרי בן קטין, ודחה את דבריו.

ומהו הטעם שבבוקר היו מקדשים מן הברז העליון?

שנו כברייתא: אף הוא מונבז, עשה כני הכלים בסיסי הכלים, ואוגני הכלים [בית אחיזתם], וידות הכלים, וידות הסכינין של יום הכיפורים, של זהב.

וכיון שנאמר כברייתא "ידות הכלים וידות הסכינין". מוכח שידות הכלים אינם ידות הסכינים. אלא ידות שאר הכלים שאפשר לעשות אותם בעצמם מזהב, ואף על פי כן לא עשאו מונבז מזהב. וזה שלא כדברי אביי!

תרגומא פירש אביי: מה הם ידות הכלים שהוזכרו כברייתא? מדובר בקתתא דנרגי וחציני בידות הקרדומים והמגלות, שאי אפשר לעשות אותם בעצמם מזהב. ולפיכך עשה מונבז רק את ידותיהם מזהב (1).

שנינו במשנה: הילני אמו של מונבז עשתה

אמר אביי: גילגלא גלגל דהוה משקעא ליה שהיה משקע בעזרתו את הכיור לתוך המים שבכור.

שנינו במשנה: מונבז המלך עשה את כל ידות הכלים של יום הכיפורים, של זהב.

והוינן בה: כיון שמונבז רצה לפאר את כלי בית המקדש, מדוע את ידות הכלים עשה זהב? נעבדינהו לדירהו, יעשה את הכלים עצמם זהב! (27)

ז'ב-ז אמר אביי תירוץ: משנתנו דיברה בידות

סכינים, שאת הסכינים עצמם אי אפשר לעשות מזהב. [מפני שהזהב אינו חזק מספיק על מנת לחתוך בו]. אבל כלים אחרים שבמקדש עשה מונבז אף את הכלים עצמם מזהב.

מיתבי סתירה לדברי אביי מבריייתא:

שיח יצחק הביא בשם לוית חן שלא רצו שהמים שבכיור יתרוקנו מהר, ולכן לא השתמשו בבוקר בכרו התחתון, כי היה עליו לחץ רב. אבל בין הערביים, כאשר היו המים מתחת הכרו העליון השתמשו בתחתון. ובעל שיח יצחק עצמו פירש באופן אחר. עיין שם.

27. יש לפרש ששאלת הגמרא שהכלים חשובים יותר מן הידות והיה עדיף שמונבז יעשה את הכלים מזהב, יותר מאשר את הידות.

אך גירסת המאירי: "ונעבדינהו לכולהו זהב" [שלא כגירסתנו: נעבדינהו "לדידהו" זהב] ומשמע שהשאלה היתה שיעשה גם את הכלים וגם את הידות מזהב. ופירש המאירי [וזה לשונו]: "שמאחר שנדברו ליכו לכך ונמצא רוצה ויכול, היה ראוי לו לעשות אף הכלים עצמם מזהב והיה ראוי שיהיו הם של זהב יותר מן

הידות".

תוספות הרא"ש הקשה: מנין לגמרא שהכלים עצמם לא היו זהב? הרי יתכן שלפני מונבז כבר היו הכלים עצמם זהב, והידות היו ממין אחר, ומונבז הוסיף שגם הידות יהיו זהב! [ד"ה ונעבדינהו].

ותירץ: יד הכלי הוא נוי הכלי, ואם הכלי היה של זהב ודאי שגם את ידו עשו מזהב. [בעמוד ב ד"ה בקתתא ותוספות ישנים כתבו כעין זה].

1. תוספות ישנים הקשו: עדיין יש להקשות מכני הכלים ואוגני הכלים השנויים בתחילת הבריייתא — מדוע לא עשו את הכלים עצמם זהב? ותירצו: שהכלים הללו מתחילה היו זהב, ומונבז הוסיף שגם כני הכלי אוגניהם יהיו זהב. ודוקא בידות הכלים אין דרך לעשות את הכלי זהב ואת ידו ממין אחר. ודבריהם קשים: שהרי אוגני הכלים הם בתי